

Світлана Докіна

(м. Кишинів, Республіка Молдова)

НАСИЛЬСТВО АБО ПОРЯДОК У РОДИНАХ ГАГАУЗЬКИХ КОЛОНІСТІВ ПІВДНЯ БЕССАРАБІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТЬ) НА ОСНОВІ ФОЛЬКЛОРНИХ МАТЕРІАЛІВ

У статті розглянуто випадки та приклади родинного насильства в патріархальних сім'ях болгарських і гагаузьких переселенців півдня Бессарабії кінця ХІХ – початку ХХ століття. Джерелом аналізу є фольклорні матеріали (прислів'я, приказки, пісні) цих народностей.

Аналіз фольклорних матеріалів ілюструє, що в патріархальних сім'ях болгарських і гагаузьких колоністів мали місце випадки застосування сімейного насильства. За традиційним, патріархальним звичаєм, така поведінка голови родини була однією з умов виживання сімей, що відзначалися великою кількістю членів, де вимагались беззаперечна покора старшим, дотримання установлених родинних стосунків, особливо – підкорення і таке інше.

У цьому контексті хотілося б відзначити, що в прислів'ях, піснях цих народностей неодноразово зазначається принижене, зневажливе становище жінок і дітей у подібних сім'ях. Незважаючи на те, що в патріархальній родині до старших членів сім'ї культивується шанобливе ставлення, фольклорні матеріали неодноразово демонструють і випадки зневажливого ставлення до старих людей у сім'ях дорослих дітей.

У гагаузькому та болгарському фольклорі знайшов відображення процес послаблення традиційних норм, котрий виявлявся в падінні авторитету старших перед молодшими, батьків перед дітьми. Подібні зміни традиційних норм і цінностей були пов'язані з посиленням капіталістичного розвитку та розпадом родинної спільності.

Ключові слова: болгарські та гагаузькі колоністи, родинне насильство, патріархальна сім'я, становище жінки, патріархальний тероризм, фольклорні джерела.

Із переселенням у Бессарабію болгарські та гагаузькі колоністи привезли з собою все, що характеризувало ці народності на початку ХХ століття: розмовну мову, особливий менталітет, досвід господарювання, звичаї в родинному й суспільному житті, вірування, фольклорне багатство та інше.

У поданій статті ми обмежимося фольклорними джерелами, які є важливою складовою частиною духовної культури народу й вміщують у собі цінні вікові свідоцтва про життя народу. Через відсутність інших джерел (наприклад, археологічних, писемних та інших) фольклорні матеріали – єдине джерело, яке допомагає відновити життя та побут окремих народів. Яскравим прикладом такого твердження може слугувати історія й фольклор болгар та гагаузів, які переселилися на південні окраїни Російської імперії після російсько-австро-турецьких воєн ХVІІІ століття [6, с. 10]. До цього слід додати, що до кінця ХІХ століття гагаузи були ще й неписьменним народом.

Метою представленої статті є вивчення проблем родинного насильства в сім'ях болгарських і гагаузьких колоністів півдня Бессарабії кінця ХІХ – початку ХХ століття на основі фольклорного матеріалу.

Сім'я – один із найдавніших і значущих суспільних інститутів. Як зазначали дослідники ХІХ століття, «у болгар до цього часу (до 1878 р. – прим. авт.) зберігається старослов'янський звичай жити великими сім'ями або «задругами»,.. так що сімейство іноді складається з декількох десятків чоловік,.. але всі вони підчиняються головному хазяїну в сім'ї, котрий називається «дядо» або «домочина» [11, с. 477]. Російський етнограф кінця ХІХ століття В. Мошков стверджував, що «устрій гагаузької сім'ї – чисто патріархальний, із сильною перевагою батьківської влади» [10, с. 1]. До речі, батько має над дітьми «право життя й смерті» [Там же, с. 2].

Патріархальний тип сім'ї характеризується безперечним керуванням (пануванням) найстаршого члена сім'ї, яскраво вираженою залежністю жінки від чоловіка та дітей від батьків. Усі діти, навіть ті, що вже взяли шлюб, залишалися з батьком, котрий мав над ними й онуками безумовну владу. Власність же ділилася; нею, а також роботою, керував виключно голова сім'ї. Після смерті батька спадкоємцем ставав один із синів, який визначався заповітом [1, с. 25].

В умовах патріархальної сім'ї досить часто зустрічались випадки так званого «патріархального тероризму» – систематичного застосування фізичного й психологічного насильства до жінки або дітей із боку чоловіка [5, с. 208]. Тобто носієм зла та його жертви були найближчі люди: жінки, діти [12, с. 127], а іноді й старі батьки. Невипадково рівень розвитку суспільства оцінюють із ставлення в ньому до жінок, людей похилого віку, дітей.

Про безперечну владу голови роду над дітьми говорять болгарські прислів'я: «Кога бащата говори, децата да мълчат» («Коли говорить батько, діти мовчать») [3, с. 171].

Незважаючи на те, що дітей любили, їх дуже часто карали фізично: у болгар про це свідчить прислів'я «Нека плаче детето, да не плаче после майката» [4, с. 248] – «Нехай дитина плаче зараз, щоб потім мати не плакала».

Незважаючи на незаперечну повагу до старших, фольклор усе ж таки зберіг до нашого часу й обурливі, огидні випадки, коли діти погано поводитися зі своїми немічними батьками. Про це свідчать болгарські прислів'я: «Млад бях: «Мълчи, ти не знаеш»; остарях: «Кой те пита?» («Маленьким був: «Мовчи, ти не знаєш», постарів: «Хто тебе питає?»), «Човек два пъти става слуга вкъщи: кога е малък и кога е стар» («Людина двічі стає слугою в хаті: коли вона маленька і коли постаріла») [7, с. 16]. І в болгар, і в гагаузів (між іншим, як і в інших народів Європи) зустрічається сюжет казки про невдячного сина, котрий зробив корито для годування свого немічного старого батька, а потім його власний малолітній син почав вирізати подібне корито вже для нього, свого тата [7, с. 33].

Іноді випадки насильства щодо старих людей були просто жахливі: наприклад, коли невістка готувала для свекрухи голубці з тютюнового листа, давала їй чай із крейдою, а не з цукром [14, с. 207] і, врешті-решт, вигнала свекруху з хати.

У гагаузькому фольклорі є пісні (*Oollan boba daavaya giderlär* /«Батько з сином ідуть до суду», «*Mariya*» / «Марія»), в основу сюжету котрих покладено випадки судової позови між дітьми та старшими батьками.

Жінка в сім'ї болгарських колоністів повинна була підкорятися чоловіку, котрий мав право навіть бити її, що, між іншим, осуджувалося суспільством: «Ако биеш жена си, биеш глава си» («Якщо б'єш свою дружину, б'єш себе по голові») [2, с. 247]. Гагаузькі прислів'я, що стосується приниженого стану жінки в сім'ї: «Хто

не б'є свою дружину хоча б один раз в тиждень, того дружина обов'язково зрадить», «Сім жінок по розуму дорівнюють одному чоловікові» [9, с. 129].

У репертуарі гагаузів Молдови є пісні, в основі яких сюжет про те, як батько, у якого померла дружила, не знайшовши їй подібної, вирішив одружитися з власною дочкою, тому що вона була подібна до матері (пісні «Рахель», «Тудорка») [8, с. 109]. Як бачимо, у гагаузських селах зустрічались випадки інцесту, хоч суспільство це явище через пісні засуджувало (цитата з пісні: «Хто це бачив, хто це чув?») [Там же, с. 341].

Насильство над жінкою чинилося часто ще до весілля. У болгар і гагаузів того часу було повір'я, що викрадена жінка має міцніше здоров'я, бо вона була таємно уведена, а значить захищена від злих духів. Окрім цього крадіжка була вигіднішою в економічному, фінансовому плані (не треба було робити весілля за всіма правилами). З цієї причини серед цих народів у зазначений період була дуже поширена крадіжка наречених. Парубок силоміць приводив кохану до себе додому, оволодівав нею фізично, щоб вона не мала змоги повернутися до своїх батьків. Оскільки дівчина вже не була цнотливою, з нею ніхто не хотів одружуватися, і тому батьки дівчини повинні були погодитися на її шлюб із викрадачем [13, с. 1471].

Невістка, яка прийшла в нову сім'ю, нерідко ставала об'єктом насильства для свекрухи. У пісні, яку виконували під час заплетання коси гагаузській нареченій, є натяк на те, що життя в оселі свекрухи буде гірким:

Ana-bobu kapusu-	Батьківський дім –
Eşil feslen kokusu,	Пахощі зеленого базилику,
Каупна- кауната kapusu-	Дім свекрухи та свекра –
Nacî pelin kokusu.	Гіркий запах полину [Цит. по: 8, с. 222].

Але жертви патріархального насилля найчастіше терпляче зносили знущання родичів. Таке досить терпиме ставлення до насильства в патріархальному суспільстві, на наш погляд, пояснюється тим, що людина в ньому розглядалася не як окрема особистість, що було типовим для Заходу, а як представник сім'ї та роду.

Отже, у сільських общинах гагаузів і болгар півдня Бессарабії кінця ХІХ – початку ХХ століття фольклор виконував важливу виховну функцію й сприяв збереженню традиційних цінностей:

повага, шанобливе ставлення до старших і батьків, верховенство чоловіка, підлегле становище жінки і т. п.

Загалом можна говорити про те, що в гагаузькому й болгарському фольклорі знайшов відображення процес послаблення традиційних норм, який відображався в падінні авторитету старших перед молодшими, батьків перед дітьми. Подібні зміни традиційних норм і цінностей були пов'язані з посиленням капіталістичного розвитку й розпадом сімейної общини.

Література

1. Астахова Ю. Г. Социология семьи : [учебное пособие] / Ю. Г. Астахова. – Липецк : Издательство ЛГТУ, 2012. – 64 с.
2. Български пословици и поговорки / съст. Милко Григоров и Костадин Кацаров. – София : Изд. Науки и изкуство, 1986. – 544 с.
3. Български предания и легенди, гатанки, пословици и благослови, / съст. А. Калоянов. – Велико Търново, 2000.
4. Българско народно творчество в 12 тт. – София : Изд.Български писател. – Т. 12. – 1963.
5. Геронимус И. Корни домашнего насилия / И. Геронимус // Отечественные записки. – 2013. – № 2(53).
6. Грек И. Българите от Украина и Молдова. Минало и настояще / И. Грек, Н. Червенков. – София : ИК «Христо Ботев», 1993. – 296 с.
7. Ка се казвали дедите ни? / съст. С. Къосева. – Будапешта, 2008.
8. Квилинкова Е. Н. Гагаузский песенный фольклор / Е. Н. Квилинкова // «Грамматика жизни». – К. : «Elan INC» SRL, 2011. – 568 с.
9. Мошков В. А. Гагаузы Бендерского уезда / В. А. Мошков // Этнографическое обозрение. – 1901. – № 1.
10. Мошков В. А. Гагаузы Бендерского уезда / В. А. Мошков // Этнографическое обозрение. – 1901. – № 2.
11. Народы России // Издание редакции журнала «Природа и люди» – СПб, 1878.
12. Попова И. В. Опыт исследования проблемы семейного насилия / И. В. Попова // История. Социология. Культурология. Этнография. – Выпуск № 4. – 2012.
13. Стойков Н. Религиозно-нравственное состояние болгарских колоний в Бессарабии / Н. Стойков // Кишиневские епархиальные ведомости. – Кишинев, 1910. – № 41.
14. Тартарен из Тараскона Баба Чана // сб. Живая старина в произведениях русских литераторов Бессарабии конца XIX – нач. XX вв. // Под ред. И. Ижболдиной. – К. : Civitas, 2012.

Dokina Svetlana

VIOLENCE OR ORDER IN THE FAMILIES OF GAGAUZ COLONISTS FROM THE SOUTH OF BESSARABIA (THE END OF THE 19TH – THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY) ON THE BASIS OF FOLKLORE

The article examines the incidents and the examples of violence in patriarchal families of Bulgarian and Gagauz settlers from the South of Bessarabia in the late-19th and early 20th centuries. The author uses folklore materials (proverbs, sayings, songs) of these nationalities as reliable sources of information.

The analysis of folklore materials proves that there were incidents of domestic violence in the families of Bulgarian and Gagauz colonists. According to traditional patriarchal style of life such behaviour of the head of the family was one of the conditions of the survival of the family with lots of members when absolute submission to elders, the maintenance of family relations, especially of submission, were expected.

In this context, the author would like to mention that the songs of these nationalities point to the humiliating status of women and children in such families. In spite of the fact that in patriarchal families the respect to elders is cultivated, folklore materials display very often the incidents of humiliating situation of old people in the families of their grown up children.

Bulgarian and Gagauz folklore reflects the process of traditional norms weakening which manifested itself in the decline of authority of the elders in the eyes of the young or of the parents to their children. Such changes of traditional norms and values were connected with strengthening of capitalistic development and disintegration of a family community.

Key words: *Bulgarian and Gagauz colonists, domestic violence, patriarchal family, woman situation, patriarchal terrorism, folklore sources.*